

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Cursus Theologico-Moralis

Ad usum Tyronum elucubratus, Et in Quotidianis Prælectionibus

Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de Legibus, de Præceptis
Decalogi, de Restitutione, ac de Contractibus

Viva, Domenico

Patavii, 1723

Quæstio IV. Quid, & quantum restitui debeat?

urn:nbn:de:hbz:466:1-40673

solute non debeant nisi partialiter restituere, & solum conditionate, hoc est in defectum aliorum, debeant restituere totum, ideo ad partem, quam absolute debent restituere, non possunt expectare alios, ut prius solvant; secus vero ad illud, quod debent conditionate: Et ratio est eadem, quia ad hoc tenentur solum in defectum aliorum.

X. Infertur ultimo, quod si læsus remittat debitum principali, reliqui remaneant liberi ab onere restitutionis, non secus ac si principalis restituisset. Ratio est, quia condonatio æquivaleret restitutioni: Et eodem modo si creditor remittat debitum principali debitori, fidejussor ad nihil tenetur, cum sit debitor accessorius; & ex regulis juris in 6. Accessorium sequi congruit naturam principalis: Contra vero si remittatur debitum minus principali, non remanet principalis liber, ut patet; sicuti si minus principalis restituat, adhuc principalis restituere tenetur, & refundere id, quod minus principalis solvit: Si demum læsus remittat debitum uni ex pluribus æque principalibus, hic remanet li-

ber tam a parte, quam absolute debet, quam a toto, quod debet conditionate, si alii non restituerent, alii vero non tenentur restituere nisi portiones suas.

Ubi notandum, nos loqui de remissione debiti, non de remissione actionis, sive in iudicio, sive extra: nam si læsus nolit in iudicio, aut extra iudicium agere contra principalem, verbi gratia contra mandantem, ut satisfaciat, non per hoc sequitur, quod non possit agere contra ministros exequentes, & ab iis repetere totum, quod passus est, ut notat Medin. quæst. 8., quia damnificatus contra quemlibet habet actionem ad repetendum: In quo differt minus principalis damnificatus a fidejussore: nam remisso credito debitori principali, nulla remanet actio contra fidejussorem: At si læsus nolit agere contra principalem damnificantem, poterit immediate agere contra minus principalem: Immo per occultam compensationem, si aliter non possit, repetere potest a minus principali id, in quo damnificatus est.

Q U Æ S T I O IV.

Quid, & Quantum restitui debeat?

PRogredimur ad discutiendas duas alias circumstantias restitutionis; Et primo inquiremus, an restituenda sint accepta ob turpem causam? Secundo, an restituenda sint accepta ob causam honestam? Tertio, restituendane sint bona incerta, derelicta, vacantia, &c., & animalia, quæ piscatione, venatione, & aucupio capiuntur? Quarto, an iterum facienda sit restitutio, quando res furtiva data alteri, ut restituatur, non pervenit ad dominum? Demum, an restituenda sit res ipsi domino nocitura? Ex quibus palam fiet, non solum quid, sed etiam quantum restitui debeat, quoties datur onus restitutionis; Quantum autem singuli restituere debeant, quando plures concurrunt ad damnificandum, expendimus jam articulo sexto quæstionis superioris.

Pars III.

M

AR

ARTICULUS I.

An accepta ob turpem causam restituenda sint?

- I. *Contractus de re illicita facienda rescindendus est. Quod si partim sit de re licita, partim de illicita, solum datur obligatio ponendi rem licitam.*
- II. *Pro scelere patrando nihil promitti, dari, aut accipi potest, antequam illud patretur. Et quod acceptum esset, restituendum danti, nisi datum esset absolute ad alliciendum.*
- III. *Post sceleris patracionem probabilius est, quod solvi debeat pretium pro illo promissum.*
- IV. *Qui post factum accepit pretium promissum pro scelere patrando, probabilius potest illud retinere, nisi teneatur satisfacere parti lesa.*
- V. *Ex lege positiva restituendum est pretium simoniacum vel pauperibus, vel Ecclesia in poenam delicti.*
- VI. *Illicite sic acquisita a Filio, Uxore, seruo, probabilius non debent restitui Patri, Marito, Domino.*

I. **C**ertum est, contractum, vel pactum de re illicita facienda rescindendum esse, nec ullam promissionem, votum, aut iuramentum ad id obligare. Ratio est, quia iure naturæ unusquisque tenetur se retrahere a peccato; ita ut non possit ad peccatum obligari neque ratione contractus, neque ratione promissionis, voti, iuramenti, &c. ergo contractus huiusmodi rescindi debet. Quando tamen contractus, vel promissio essent partim de re licita, partim de illicita, confurgit obligatio ponendi tantum rem licitam, quia ex regul. 3. juris, *Utile per inutile non vitatur.*

II. Quæritur nunc primo, An dari, vel accipi possit aliquid pro turpi cau-

sa, vel pro opere illicito patrando? Et utrum post opus illicitum patratum, verbi gratia post homicidium patratum ab assassino, vel peccatum a meretrice, promittens teneatur solvere, quod pro eo patrando promissum? Ac demum, num accipiens talem mercedem possit illam retinere, an debeat restituere?

Respondeo, & dico primo, ante factum neque dari, neque promitti potest, neque accipi aliquid pro patrando quocumque opere illicito, siue sit contra iustitiam, siue contra aliam quamcumque virtutem, & si quid acceptum sit, restitui debet. Ratio est, quia quilibet teneatur abstinere ab opere malo, & a medio ad illud inducente; atqui pretium promissum datum, aut acceptum pro malo opere ante factum, seu antequam opus malum ponatur, est medium inducens ad illud; ergo tale pretium nec promitti, nec dari, nec accipi potest ante factum. Unde fit, quod promittens tale pretium ante factum non solum peccet, & non debeat solvere, sed etiam debeat contractum rescindere; accipiens vero teneatur statim restituere, & quidem ipsi danti, non pauperibus. Ratio est, quia dans non dedit, nec voluit transferre dominium, nisi ob causam illam, puta, ut fiat homicidium; ergo tali causa non subsistente dominium non transfertur: Tunc solum potest retineri datum ante factum, quando dans absolute illud donasset, ut alliceret ad opus malum, non vero sub conditione operis mali ponendi; etiamsi illud non fuisset donaturus, si prævidisset, quod accipiens non esset inducendus ad malum; Potest autem hoc retineri, dummodo ex eo nullum scandalum, seu incitamentum ad malum habeatur.

III. Dico secundo; Post factum, seu adimpleto opere illicito, pro quo promissum erat pretium, Opinio communior

nior apud Bonac. fert, quod promittens teneatur solvere, quod promissit; quamvis Navar. cap. 16., Medin. quæst. 20. de Restitut., & alii apud Less. lib. 2. cap. 18. num. 20. putent, quod ne post factum quidem teneatur solvere; quia datio, & acceptio pro re turpi videtur esse velut approbatio peccati commissi, atque adeo novum peccatum. Ratio tamen communis sententiæ est, tum quia promissio rei licitæ facta sub conditione turpi adimplenda est, quoties adimpleri potest sine peccato; sed promissio solvendi pretium, sub conditione homicidii ponendi, est promissio rei licitæ facta sub conditione turpi, quæ tamen post factum, seu posito homicidio adimpleri potest sine peccato; ergo debet adimpleri homicidio patrato: Tum quia sicut alter implevit, quod promiserat, verbi gratia commisit homicidium, ad quod se obligaverat, ita par est, ut alter etiam servet suam promissionem solvendi pretium, quam sine peccato servare potest post factum.

Adde, quod res illicita est pretio æstimabilis, vel ratione periculi, laboris, aut damni, cui se exposuit illam exequens, vel saltem ratione voluptatis, aut utilitatis perceptæ ab eo, qui illam fieri curavit; Nam qui mandat, verbi gratia, occisionem sui inimici, utilitatem, & voluptatem habet a tali homicidio, & exponit sicarium laboribus, damnis, & periculo suspendii; ergo par est, ut hæc pretio compensentur, quando sine peccato compensari possunt, videlicet post factum: Hac etiam de causa communiter docent cum Vasq., Sanch., Molin., contra Angel., Vald., & alios apud Azor., & Bonac.; quod qui promissit pretium conjugatæ, vel moniali pro copula, teneatur illud solvere secuta copula, seu post factum; quia scæmina veluti locavit corpus suum alteri, ex

quo ille voluptatem percepit pretio æstimabilem.

Neque dicas; qui solvit pretium sicario pro assassinio commisso, illud iterum approbat; ergo non potest sine peccato tale pretium solvere ne post factum quidem: Nam falsum est antecedens; potest enim solvi pretium non solum sine approbatione peccati præteriti, sed etiam cum detestatione illius.

IV. Dico tertio, qui accepit pretium pro opere illicito jam patrato, sive contra iustitiam fuerit, sive contra aliam virtutem, non tenetur illud restituere; quamvis si commiserit peccatum contra iustitiam, verbi gratia homicidium, teneatur damnum resarcire. Ita communius contra Joan. Medin., & alios apud Less. cap. 14. dub. 8. putantes, quod debeat restituere: Quam sententiam Less. etiam putat probabilem. Ratio conclusionis est, quia, ut diximus, opus illicitum, ratione laboris, periculi, aut damni, cui se exponit, qui illud exequitur, est pretio æstimabile; ergo iuste retinetur pretium pro illo acceptum, quando illud jam est commissum. Unde fit, iudicem non debere restituere, quod accepit pro ferenda injusta sententia, aut testem pro falso testimonio ferendo, aut militem pro bello injusto; quamvis teneantur resarcire damna illata parti læsæ.

V. Notandum tamen, quod si lex aliqua efficiat aliquem incapacem dominii, seu inhabilem ad acquirendum aliquid pro turpi causa, in tali casu neque secuto effectu potest quicquam retineri, ut patet. Et ideo acquisita per simoniam retineri non possunt, quia simoniacus est incapax rei acquirendæ, ut notat Bonac. hic, Vasq., & alii communiter; Unde restitui debet, quodcumque acceptum est: Et universim restitui debet danti, (cum dominium non sit ab eo translatum in accipientem,)

tem,) nisi aliquando aliter in poenam delicti decernatur a jure; ut de facto decernitur in casu simoniae, quod pretium acceptum pro beneficio, pro collatione ordinum, & pro admissione in religionem, restituatur pauperibus, vel Ecclesiae, cui facta est injuria, non vero danti, idque in poenam delicti, ex Less., & D. Th. 2. 2. quaest. 32. art. 7.

VI. Quaeritur secundo, Utrum illicite acquisita a filio, seruo, uxore, &c., restitui debeant Patri, Domino, Marito, &c., an possint illi ea sibi retinere?

Respondeo, Navar., Reginald., Sot., & alios apud Bonac. probabilius putare, eodem modo discurrendum esse de iis, quae licite a praedictis personis acquiruntur, verbi gratia laborando, ac de iis, quae illicite acquiruntur, verbi gratia ob committendum homicidium, fornicationem, &c., quia peccatum non debet patrocinari delinquenti: Quare sicuti acquisita licite a filio pertinent ad Patrem, saltem quoad usum fructum, seclusis castrensibus, vel quasi castrensibus; ita illicite acquisita ob turpem causam retineri non possunt a filio, sed pertinent ad eundem Patrem. Verum Bonac. quaest. 3. punct. 3., & alii putant, praedictas personas posse sibi retinere acquisita ob turpem causam. Ratio est, quia cum hujusmodi lucrum sit odiosum Patri, domino, marito, non debet dici, quod illi habeant jus ad tale lucrum acquisitum a filio, seruo, uxore, ob turpem causam: quia jura decernentia, quod acquisita ab istis pertineant ad Patrem, dominum, maritum, non loquuntur de tali lucro. Neque hinc sequitur, quod peccatum patrocinetur delinquenti; Sicuti enim si fur negotietur pecuniam alienam, potest sibi retinere fructus hujusmodi mere industriales, quin illi in tali casu dicatur patrocinari peccatum, cum revera pa-

trrocinetur illi jus, quod habet ad hujusmodi fructus, ita in casu nostro. Equidem tamen communiore sententiae oppositae adhaerendum censeo.

ARTICULUS II.

An restituenda sint accepta ob causam honestam?

- I. Restitui debent accepta ad praestandum opus debitum ex justitia; nec non pro omissione etiam ex justitia debita; Non tamen accepta pro opere honesto, aut pro omissione, quae ex justitia non debeantur.
- II. Num possit etiam aliquid accipi pro opere debito ex charitate, quod non sit laboriosum, puta pro deponendo odio?
- III. Si opus ex justitia debitum Titio ponitur in gratiam Caii, num possit a Cajo aliquid accipi?
- IV. Cur in foro externo non datur actio ad repetendum, quod traditum est pro opere ex justitia debito? Et simul compellitur ad restitutionem, qui aliquid accepit pro non parando peccato.
- V. Non solum pretium, sed etiam munus involuntarie donatum pro opere debito ex justitia universim restituendum est; non tamen si detur liberaliter.
- VI. Num possint famuli Judicis aliquid accipere a Titio, ut hic ante alios introducatur, & ejus causa prius expediatur?
- VII. Quando nam possint Officiales Judicis munera sibi donata retinere?
- VIII. Leges civiles si solum prohibeant, & non irritent acceptionem munerum, non obligant ad restitutionem; Sicut nec juramentum de illis non acceptandis.
- IX. Si lex aliqua irritet donationem munerum, hac restituenda sunt danti, nisi aliter statuat ipsa lex; & tunc requiritur

requiritur etiam sententia iudicis, ut a danie tollantur.

I. **Q**uæritur primo, An teneatur ad restitutionem, qui accipit pretium ad faciendum opus licitum, verbi gratia ad ferendam sententiam justam, ad administranda, vel suscipienda Sacramenta, ad jejunandum, &c.?

Respondeo cum communiori apud Bonac. contra Medin., Reginald., & alios, accepta pro faciendo opere honesto, debito ex iustitia, restituenda esse: Contra vero posse retineri accepta pro faciendo quocumque alio opere honesto: Et similiter restituenda esse accepta pro omittendo aliquo opere illicito, cujus omissio debita est ex iustitia, verbi gratia si quis aliquid accipiat, ne occidat, ne furetur; sed retineri posse accepta pro omittendo opere illicito, cujus omissio debita est ex alia virtute; verbi gratia, si quis aliquid accipiat, ne blasphemet, ne fornicetur. Ratio horum omnium est, quia obligatio restituendi oritur duntaxat ex violatione iustitiæ; atqui si aliquid accipiatur pro faciendo opere debito ex iustitia, hæc violatur, quia quilibet habet jus, ut gratis sibi præstetur, quod debetur ex iustitia; verbi gratia, si quid accipiat Iudex pro ferenda sententia iusta, violat virtutem iustitiæ; quia habet stipendium a Republica, vel a Rege, ad hoc ut gratis sententiam justam proferat, & ideo quilibet habet jus, ut gratis sibi præstetur sententia iusta: Secus vero non violatur virtus iustitiæ, si quid accipiatur, verbi gratia, a Titio, ut baptizetur, ut missam audiat, ut jejunet; vel a medico, ut indigentibus medeatur; quia nemo tenetur ea opera præstare ex iustitia. Similiter violat iustitiam, qui aliquid accipit, ne occidat, ne furetur, quia ex iustitia tenetur ea omittere; non vero violat iustitiam, si

quid accipiat, ne fornicetur, aut blasphemet, quia ea omittere non tenetur ex iustitia, sed ex alia virtute; ergo solum accepta ob opus, vel omissionem debitam ex iustitia restituui debent.

II. Less. tamen cap. 14. dub. 9. probabiliter putat, non posse pretium exigii, aut accipi pro faciendo opere debito ex charitate, quod non sit laboriosum, puta pro deponendo odio, pro revelando fure, &c.; tum quia communi hominum iudicio hæc non censentur pretio æstimabilia; tum etiam quia cum valde interfit proximo, ut hæc fiant, si detur pro iis pretium, tale pretium non censetur liberaliter donatum, sed coacte datum pro re nullius pretii; Unde si quid acceptum sit pro tali opere debito ex charitate, restituui debet, non secus ac acceptum pro opere debito ex iustitia: Contra vero putat retineri posse pretium acceptum pro opere, quod cedit in honorem Dei, vel in commodum ipsius accipientis, puta pro audienda missa, pro abstinendo ab ebrietate; Et ratio est, quia cum nemo emat huiusmodi res, censetur liberaliter donatum, quod pro his faciendis datur.

Verum communior sententia contra Less. docet, posse pretium accipi etiam pro opere debito ex charitate, verbi gratia pro deponendo odio; aliter medicus teneretur ad restitutionem, si accipiat pretium, ut medeatur indigentibus, quibus ex charitate tenetur mederi; quod communiter non admittunt apud Bonac. quæst. 3. punct. 3.: Falsum autem est, ut notat Vasq., quod tale pretium censeatur datum coacte, cum non detur per vim, nec danti sequatur ullum incommodum; Et quamvis qui pro iis operibus dat pretium, det invitus, non per hoc fit illi injuria; sicut non fit injuria ementi per hoc, quod invitus det pretium rei, quam vellet habere sine pretio.

Ne-

Neque dicas, disparitatem esse, quia emens dat pretium pro re pretio aestimabili; secus vero qui dat pretium pro opere debito ex charitate; Nam falsum est, huiusmodi opera non esse pretio aestimabilia, quando magnum ex iis emolumentum sequitur.

III. Opponitur primo, hinc sequi, quod etiam posset accipi pretium a Iudice pro sequenda opinione probabili, quæ favet mihi potius, quam adversario, (cum ad id Iudex non teneatur ex iustitia,) quod tamen est falsum, cum damnata sit ab Alex. VII. propos. 26. dicens: *Quando litigantes pro se habent opiniones æque probabiles, potest Iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio.*

Respondeo, nego sequelam; vetitum enim est Iudici vendere huiusmodi arbitria, non solum legibus positivis, sed etiam lege naturali: Et ratio est, quia Iudex ex iustitia tenetur ad iudicare litem ei, cui iura favent; Unde si utraque opinio est æque probabilis, seu si æque iura favent utrique litiganti, debet ex iustitia litem dividere, ut fusc ostendit Tambur. lib. 1. Decalogi cap. 3. §. 4. contra quamplures.

Non me latet sententia Vasq. cap. 7. dub. 6., Sot., & aliorum docentium apud Bonac., quod possit universim quilibet accipere pretium etiam pro faciendo opere debito ex iustitia, dummodo tale pretium non accipiatur ab eo, in cuius favorem debet illud opus fieri ex iustitia, sed ab extraneo, cuius non intersit illud fieri. Less. tamen lib. 2. cap. 14. dub. 9. cum communiori id negat, (solum concedens, quod possit accipi, quod vere liberaliter donatur ob tale opus.) Ratio est, quia quando aliquod opus est invendibile, tunc etiam si in tui gratiam fiat, vendi non potest: Etenim apud homines tale obsequium non

censetur dignum pretio, sed amicitia; aliter usurarius posset aliquid a te exigere, si in tui gratiam mutuet pecuniam Petro; & Episcopus posset etiam aliquid a te exigere, si in tui gratiam conferat ordines, vel beneficium alteri; quod nemo dixerit.

IV. Opponitur secundo. In foro externo non datur actio ad repetendum id, quod traditum est pro opere debito ex iustitia, ut habetur in leg. 2. ff. *De conditionibus ob turpem causam*, ergo neque in foro interno obligatio restituendi acceptum pro tali opere debito ex iustitia. Adde, quod ex eadem lege habetur, posse in foro externo compelli ad restitutionem, qui accepit aliquid pro non patrandi peccato; ergo etiam in foro interno datur huiusmodi obligatio; & consequenter sicut tenetur restituere, qui aliquid accepit, verbi gratia, ne occidat, ita restituere tenetur, qui aliquid accepit, verbi gratia, ut missam audiat die festo.

Respondeo, nego consequentiam; forum enim externum non concedit eam actionem, ne multiplicentur lites: Ad id, quod additur, nego consequentiam; nam ex antecedente solum sequitur, quod vi illius legis detur in foro externo actio ad repetendam rem traditam pro non patrandi opere illicito, non vero sequitur, quod detur obligatio in foro interno eam restituendi, cum sæpe leges obligent tantum pro foro externo ex præsumptione delicti, quod revera sæpe abest.

V. Queritur secundo. An restitui debeat non solum pretium, sed etiam munus datum pro opere debito ex iustitia?

Respondeo, & dico primo, si tale munus detur involuntarie, (verbi gratia, si detur munus ministro publico ad redimendam vexationem, quia scilicet probabiliter apparet talem ministrum sine aliquo munere non esse præstitu-

stiturum, quod ex iustitia præstare debet, cum sit negligens in negotiis expediendis; aut si prius expediat illos, qui munera offerunt, &c.) tenetur minister restituere munus acceptum ipsi danti; & quidem nulla expectata sententia Judicis, & independentem a quavis lege positiva. Ita communiter: Et ratio est, quia involuntarium impedit translationem domini via donationis, quæ essentialiter debet esse libera; Unde eadem est ratio, si detur pretium, siue munus; In neutro enim casu transfertur dominium, atque adeo tam pretium, quam munus involuntarie datum restitui debet.

VI. Propter hanc rationem Molin. tom. 1. tract. 2. disp. 88. putat etiam famulos iudicis teneri ad restitutionem, si accipiant munera, ut prius introducant unum, quam alium, seu ut prius expediant negotium ejus, qui munus obtulit, quam alterius: Etenim vel famuli anteponebantur, quem ex iustitia anteponebantur debent; (quia, verbi gratia, prius venit, aut e remotiori loco, aut quia periculum est in mora, &c.) & recurrit, quod munus detur involuntarie, & coacte ad redimendam vexationem: Vel anteponunt alium ex iustitia postponendum; & tenentur saltem restituere damnum, quod infertur illi, qui postponitur, quando ex iustitia erat proponendus; sicuti iudex ferens sententiam injustam tenetur restituere damnum parti læsæ: Immo ipsi iudices, seu officiales, si tolerent huiusmodi famulos, tenentur in solidum ad restitutionem; quia ex officio, atque adeo ex iustitia illis incumbit has famulorum iniustitias prohibere. Si tamen famulus sua gratia, industria, & precibus sine aliorum iniusta mora obtineret expeditionem aliqujus causæ, procul dubio posset munus acceptum retinere, ut notat Molin. loc. cit.; quia ad hoc beneficium, quod est pretio æstimabile, non tene-

batur famulus.

Advertit hic Petrus Navar. lib. 3. cap. 3., quod Iudex, seu Officialis teneatur ad restitutionem talium munerum, etiam quando non est probabiliter certus, sed moraliter dubius de coactione donationis ex metu iniustitiæ; quia exponeret se periculo accipiendi alienum, & fieret possessor dubiæ fidei; qui, ut supra ostendimus, etiam ad restitutionem tenetur, non secus ac possessor malæ fidei.

VII. Dico secundo; præscindendo a lege positiva in contrarium, non tenetur officialis iure naturæ restituere munera liberaliter sibi donata sine ullo metu, siue quia dantur ab amicis, aut cognatis, qui perinde donarent, ac si non esset officialis; siue quia donantur post rem iuste obtentam ob gaudium, & gratitudinem, seu desiderium, ut in posterum officialis eodem modo se gerat; siue quia ita dantur ante expeditionem negotii, ut nullum periculum sit querelæ, si forte lis alteri iuste adjudicetur, sed solum alliciant officialem ad illam diligenter expediendam pro merito causæ; siue demum, quia dantur ex liberalitate; ut si dives det Notario aliquid ultra taxatam mercedem pro opere iusto. Ita communiter. Ratio est quia jus naturæ nulli prohibet donare res suas alteri; ergo si quis donet illas officiali, modo habeat libertatem requisitam ad donandum, seu dummodo donatio non fiat per metum, talis donatio non erit irrita ex solo iure naturæ.

Confirmatur, quia si iure naturæ id esset prohibitum, non posset lex humana permittere, ut iudex delegatus accipiat a partibus esculenta, & poculenta ex mera liberalitate oblata, sicut de facto permittitur in cap. *Statutum*, De rescriptis in 6. & leg. *Solet*, ff. De officio Proconsulis.

Neque dicas primo; ista munera non darentur, nisi ille esset officialis;

er;

ergo non videntur dari; nisi coacte ratione officii; atque adeo talis donatio, utpote meticulosa, & involuntaria, erit irrita.

Negatur enim consequentia; Sicuti enim non ex eo, quod munera non darentur Titio, nisi esset amicus, inde fit, quod amicitia inferat coactionem, quæ reddat donationem meticulosam, & invalidam; ita in casu nostro, quamvis munera non darentur, nisi ille esset officialis, non inde sequitur, quod dentur per metum, & coacte; dari enim possunt plene libere ex eo motivo, ut officialis in negotiis iuste tibi faveat. Unde fit, quod si lis adjudicetur adversario, non possint munera repeti, quia non data fuerunt sub conditione, ut tibi lis adjudicetur, sed absolute; Sicuti si quis det munera mulieri, ut alliciat illam ad peccatum, etiamsi deinde non consentiat, donatio est valida, & munera repeti non possunt.

Neque dicas secundo; ista munera conferri non possunt officiali sine scandalo, & periculo injustitiæ, juxta illud Exod. 23. *Non accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba iustorum*; ut proinde oblatio talium munerum humanis etiam legibus prohibeatur.

Nam primo falsum est, quod aliquando sine scandalo dari non possint; puta si dentur post sententiam latam, vel si dentur officiali amantissimo iustitiæ, qui ipsos etiam donatores imperterrite condemnare soleat; vel si dentur ab iis, qui litem non habent, aut ab amicis, aut de rebus ordinariis, &c. Secundo, dato, quod aliquando sine scandalo dari non possint, non proinde fit, quod donatio talium munerum sit nulla; Sicuti si detur munus fœminæ animo inducendi illam ad fornicationem, etiamsi cum scandalo detur, adhuc donatio est valida, nec fœmina tenetur ad restitutionem,

etiamsi non consentiat.

VIII. Dico tertio; munera accepta contra leges humanas, quæ non solum prohibent acceptationem, sed etiam annullant donationem, & reddunt accipientes incapaces, & inhabiles ad acquirendum illorum dominium, restituenta sunt in conscientia. Quod si leges tantum prohibeant illorum acceptationem, sed non irritent acceptationem, non sunt restituenda, etiamsi accipiens peccaverit mortaliter illa accipiendo, tum contra obedientiam legis, tum etiam sacrilege contra iuramentum fortasse factum de non accipiendis muneribus. Ita communiter cum Molin. loc. cit. Ratio primæ partis est, quia potest Princeps ob bonum commune in conscientia obligare, ut bona unius subditi per donationem non fiant de dominio alterius. Secunda pars conclusionis, quæ est contra Medin., etiam probatur; quia in jure ista duo sunt valde diversa, prohibere, ne aliquid fiat, & irritare factum; ut patet in innumeris casibus. Neque obstat lex *Non dubium*, ff. *De legibus*, & Reg. juris in 6., ubi dicitur, quod *Quæ contra legem sunt, debeant utique pro infestis haberi*. Nam hinc solum infertur, quod quæ contra legem fiunt, debeant in iudicio irritari, non vero quod sint ipso facto irrita, & invalida. Iuramentum autem de non accipiendis muneribus non fert obligationem ea restituendi, si sacrilege accipiantur: (sic iuramentum de non ludendo non tert, quin ludens faciat sua, quæ acquirit per ludum sacrilegum) Ratio est, quia aliud est iuramentum de non accipiendis muneribus, aliud vero iuramentum de non faciendis suis, ac retinendis muneribus. Quare potest quis contra primum iuramentum sacrilege accipere munera, quin peccet contra idem iuramentum, si ea deinde retineat, ac non restituat: Quod si utrumque

que

que juraret, & non accipere, & non retinere munera, deberet quidem ea restituere, non tamen ex obligatione justitiæ, sed religionis, ut notat Molin. loc. cit.

IX. Rogabis hic: Cuinam restituenda sint munera, quando lex irritat illorum donationem?

Respondeo, restituenda esse ipsi danti. Ratio est, quia per talem donationem non est translatum dominium a dante. Excipe tamen nisi lex aliqua propter inobedientiam privet illis ipso jure dantem, & præcipiat restituenda esse pauperibus, vel filco; nulla autem datur lex (teste Molin. disp. 34, Sot., & aliis contra nonnullos) quæ tollat dominium a dante ante latam sententiam; Nam lex 2. ff. De conductione ob turpem causam, quæ statuit eum, qui dedit munera pro sententia justa, litem perdere, & lex 3. subsequens, quæ statuit, datum pro sententia injusta non posse repeti, sunt pœnales, & non obligant in conscientia, nisi post latam sententiam in foro externo. Quare antequam dans pretium, vel munus contra leges condemnetur ad amissionem dati, debet accipiens restituere illud danti, qui nondum dominium amisit; per donationem enim non est translatum dominium in donatarium ex juris impedimento.

ARTICULUS III.

An Bona incerta, vacantia, derelicta, & Animalia, quæ piscatione, aut venatione capiuntur, restituenda sint?

I. Bona incerta, si acquisita sint ex delicto, restituenda sunt pauperibus. Quæ tamen sine delicto retinentur, probabilius danda sunt etiam pauperibus, sed probabiliter retineri possunt.

Pars III.

II. Post factam compositionem per Bullam bonorum incertorum, si dominus compareat, probabiliter ea non sunt restituenda.

III. Etiam Episcopus potest in sua Diocesi compositionem facere debitorum incertorum.

IV. Bona vacantia, necnon derelicta sunt primo occupantis jure naturæ; jure tamen positivo aliud decernitur de bonis vacantibus.

V. Animalia, quæ venatione, aut piscatione capiuntur, secundum se sunt etiam primo occupantis.

VI. Potest Princeps sibi venationem, ac piscationem reservare, & potest reddere subditos incapaces dominio relate ad feras in suo nemore captas.

VII. Ad restitutionem tenetur, qui venatur in loco, ubi a Principe alteri concessum est jus venandi; non, quidem restituendo feras captas, sed compensando damnum, quod alteri probabiliter intulit habenti jus venandi.

VIII. Animal alterius, quod damnum infert in tuo pradio, non potest occidi, nisi aliter grave damnum impediri non possit.

I. **D**iximus quæst. 2. art. 1., Bona incerta, utpote aliena, retineri non posse invito domino; Unde quando dominus ignoratur, si ea acquisita sint ex delicto, puta ex usura, furto, injusta emptione, de jure positivo restituenda sunt pauperibus; Si vero aut sint acquisita ex contractu justo, puta ex donatione, aut sint inventa, juxta communiorem sententiam, etiam pauperibus restituenda sunt, quamvis nonnulli cum Navar. apud Less. cap. 14. dub. 7. probabiliter putent posse post adhibitam diligentiam retineri ab ipso detentore cum onere restituendi ea domino, si forte deinde compareat; nam si pauperibus dentur,
N non

non potest ea dominus recuperare; etenim neque is, qui dedit pauperibus, tenetur iterum ea dare domino comparenti, neque pauperes, quibus data sunt; ut communiter docent Less., Vasq., Azor. apud Bonac.; tum quia pauperes acquisierunt jam dominium rei sibi per eleemosynam tradita; tum etiam quia aliter eleemosyna illa non profuisset spiritualiter domino, si dominus adhuc retineret dominium illius rei, ipsique foret restituenda. Molin. tamen censet, quod si res adhuc extet apud pauperem, restitui debeat domino comparenti.

II. Majus dubium est, an si facta compositione juxta Bullam compareat dominus bonorum incertorum, debeant illi restitui? Molin. disp. 84., & alii communiter affirmant, quia Summus Pontifex per Bullam intendit compositionem fieri juxta rationabilem dominorum voluntatem, quæ censetur esse, ut velint sibi restitutionem fieri comperta rei veritate; Verum Sà, Trull., Dian. part. 4. tract. 4. resol. 112. probabiliter negant; quia talis compositio æquivalet præscriptioni: Sicut enim Republica transfert dominium rei a domino in possidentem bona fide post lapsum temporis requisiti media præscriptione in bonum publicum; ita Pontifex transfert pariter dominium mediæ compositione propter bonum animarum, & publicum; Est enim Pontifex administrator bonorum temporalium, quatenus concernunt bonum spirituale.

III. Addit Dian. loc. cit., & Mendo V. *Bulla compositionis*, posse etiam ab Episcopis pro sua Diœcesi concedi Bullam hujusmodi compositionis; tum quia nullo jure constat illam esse Papæ reservatam; tum etiam quia credi potest, voluntatem creditorum esse, ut in debitis incertis Episcopus consulat conscientis subditorum; præsertim si non habeant facilem aditum ad Pon-

tificem. Ita Villalob. contra Sylvest.

IV. Quæritur nunc primo, An restitui debeant bona vacantia, & bona derelicta?

Respondeo, bona vacantia dici, quæ remanent post mortem domini, non relictis hæredibus, nec confecto testamento; Bona vero derelicta dicuntur, quæ abjiciuntur sine intentione illa recuperandi; ut sunt, quæ jamdiu ex naufragio in mari amissa sunt, non vero quæ ad navem sublevandam in periculo naufragii ejiciuntur. His explicatis, dico cum Tambur. lib. 4. cap. 1. §. 3., utraque hæc bona tam vacantia, quam derelicta jure nature esse primo occupantis, ut diximus quæst. 2. art. 1. etiam de thesauris inventis. Notandum tamen in lege *Vacantia*, Cod. *De bonis vacantibus* decerni, quod bona laicorum morientium ab intestato, & non habentium hæredes usque ad decimum gradum devolvantur ad fiscum, & in Auth. *Omnes Peregrini*, Cod. *De Successoribus* decernitur, quod bona peregrini morientis ab intestato per Episcopum loci tradantur hæredibus, si fieri potest; aliter in pias causas distribuantur.

V. Quæritur secundo, An animalia capta venatione, vel piscatione restituenda sint?

Respondeo negative; ea enim sunt primo occupantis, (dummodo in nullius custodia detineantur) ut fera, cervi, volucres; nec habeant consuetudinem redeundi in potestatem prioris domini, qualem habent canes, apes, columbæ, &c.: Sicut autem in dubio, an consuetudinem redeundi habeant, si post diligentem inquisitionem perseveret dubium, præsumendum est, illam non habere, ita in dubio, an illam amiserint, præsumendum est, non amisisse; quia in priori casu possessio stat pro libertate, in posteriori pro domino.

VI. Dubium est, An possit Princeps

ceps reservare sibi venationem, aut piscationem?

Respondeo, Hostiensem, & alios apud Bonac. negare, eo quod animalia libera jure naturæ, & gentium ab omnibus capi possunt. Sed communius affirmant, etiamsi Princeps non solum ad propriam sustentationem, sed etiam ob meram oblectationem eas reservet. Ratio est, quia cum Princeps pro Republica laboret, par est, ut habeat, quæ suæ necessitati, aut dignitati conferunt, Addit Covar., quod non solum possit Princeps prohibere aliis venationem, aut alicui concedere jus venandi, sed etiam efficere inhabiles ad acquirendum dominium ferarum captarum venantes contra prohibitionem; Etenim lex justa potest efficere homines inhabiles ad dominium comparandum; in quo casu consurgeret obligatio illas restituendi, si caperentur. Addunt etiam communiter cum eodem Covar., quod non solum Princeps, sed etiam quilibet dominus agri possit prohibere, ne quis in suo agro venetur, vel aucupetur, cum possit prohibere aliis, ne suum agrum ingrediantur. Verum qui injuste venationem impedit, tenetur ad restitutionem illius probabilis lucri, quod venator facturus esset.

VII. Dubium est secundo, An teneatur ad restitutionem, qui venatur, quando a Principe, vel domino fundi prohibita est venatio, eo quod alicui concessum est jus venandi?

Respondeo, Vasq. cap. 5. de restitutione negare, quia hic in tali casu capit rem communem, nec impedit alterum, quin utatur jure sibi concessio; quamvis peccet faciendo contra legem prohibentem, ne venetur; Quam sententiam putat probabilem Bonac. quæst. 7. punct. 7.: Communiter tamen affirmant, quia violat jus concessum alteri a Principe, vel a Communitate, &c., ad capiendas res com-

munes; Alioquin sequeretur, quod faciens magnam lignorum stragem in sylva communi, aut piscans cum magno Communitatis detrimento, verbi gratia projiciendo in fluvium, aut paludem escas medicatas, quibus aquæ inficiantur, & omnes pisces moriantur, non teneretur ad restitutionem; quod est contra communem Doctorum.

Notandum tamen, quod venans in casu adducto non teneatur facere restitutionem, habita ratione animalium captorum per venationem prohibitam, sed solum habita ratione damni, vel lucri, quod cessavit illi, ad quem jus venandi pertinet.

VIII. Ex dictis sequitur, ut notat Bonac. num. 24, quod peccet mortaliter, & ad restitutionem teneatur, qui occidit, aut vulnerat animal alterius, dum damnum infert in suo prædio; non enim habet jus occidendi, sed solum expellendi, & satisfactionem exigendi; nisi forte aliter grave damnum impediri non possit; ut in simili casu docet Sà V. Restitutio num. 47. de eo, qui diruit domum vicinam, per quam incendium perventurum erat ad suam.

ARTICULUS IV.

An iterum facienda sit restitutio, quando res furtiva data alteri, ut restituatur, non pervenit ad dominum?

I. Res debita ex delicto, si deferatur per nuncium a debitore electum, perit ipsi debitori, antequam ad dominum perveniat; Sed si nuncius eligatur a Creditore, perit Creditori.

II. Res non debita ex delicto, sed ex contractu, si eadem in individuo debeatur, perit semper Creditori, si non pereat ob culpam debitoris.

N 2 At

At si non debeatur eadem in individuo, perit debitori, si per nuncium a se electum transmittatur.

III. Res tamen, quae solum debetur ex re accepta, quamvis transmittatur per nuncium a debitore electum, perit semper Creditori, quamvis non debeatur eadem in individuo, dummodo non pereat ob culpam debitoris.

IV. Quid si res debita transmittatur per Parochum, vel Confessarium, & illa ad dominum non perveniat?

V. Quid si post conventionem cum Creditore, quod res transmittatur per Petrum, deinde transmittatur per Paulum expertum fidelem, & res ad dominum non perveniat?

I. **Q**Uaeritur primo, Utrum res debita pereat domino creditori, an vero debitori, (itaut debitor ad novam restitutionem teneatur,) si pereat, antequam ad dominum perveniat?

Ante responsionem adverto, rem, quae restituenda est, vel restituendam esse ex delicto, vel ex contractu, vel ex re accepta: Rursus vel restituendam esse eandem numero, vel in specie eandem. Præterea notandum, quod nuncius, qui ad dominum rem defert, vel eligitur a creditore, vel a debitore. His positis,

Dico primo; Res, quae debetur ex delicto, verbi gratia furto, si deferatur per nuncium a debitore electum, & pereat, antequam perveniat ad creditorem, perit ipsi debitori, sive eadem numero, sive diversa debeatur; Unde ad novam restitutionem debitor tenetur. Si vero deferatur per nuncium electum a Creditore, perit ipsi creditori, atque adeo debitor non tenetur ad novam restitutionem. Ita communiter apud Bonac. Ratio primæ partis est, quia par non est, ut Creditor damnum patiat ob alterius

delictum. Ratio secundæ partis est, quia nuncius electus a creditore facit cum illo unam personam moraliter; ergo si restituatur res tali nuncio, censetur restituta ipsi creditori. Quare si cuti post restitutionem factam creditori res illa perit, ita post restitutionem factam tali nuncio.

II. Dico secundo; Quod non debetur ex delicto, sed ex contractu, si non debeatur idem in individuo, (ut quando debetur pecunia numerata) perit pariter debitori, si transmittatur per nuncium a debitore electum: Contra perit creditori, si transmittatur per nuncium ab ipso electum. Si vero debeatur eadem res in individuo, (ut res pignori, vel commodato, vel deposito tradita) perit semper creditori, per quemcunque nuncium transmittatur, dummodo non pereat per culpam debitoris. Ita etiam communiter. Et ratio horum omnium fundatur in illo principio, *Res, quae perit, domino perit*; quando autem transmittitur per nuncium a debitore electum res, quae non debetur eadem in individuo, puta pecunia numerata, tunc dominium illius rei manet penes debitorem, quousque perveniat ad creditorem; Unde si pereat, vel surripiatur, perit ipsi debitori; qui proinde tenetur iterum restituere: Contra, si transmittitur per nuncium electum a creditore, dominium illius rei acquiritur a creditore statim ac pervenit talis res ad manus nuncii facientis cum creditore quasi unam personam, & ideo si pereat, perit ipsi creditori; unde non est facienda iterata restitutio. Demum si res, quae debetur, restituenda sit eadem in individuo, cum dominium illius semper sit penes creditorem, per quemcunque nuncium transmittatur, (nisi pereat culpa debitoris,) semper perit ipsi creditori; Unde non est facienda nova restitutio.

Non

Non negaverim tamen, majorem diligentiam adhibendam in custodienda, vel transmittenda re commodata, quam deposita, locata, aut pignoriata; eo quod contractus commodati sit solum in beneficium commodatarii: Ex quo fit, ut facilius possit res commodata perire per culpam debitoris in illa transmittenda.

III. Dico tertio. Si res restituenda neque debeatur ex delicto, seu ex injusta acceptione, neque ex contractu, sed mere ex re accepta (verbi gratia, quia bona fide possederim illam, & nunc cognoscam esse alienam) sive eadem in individuo debeatur, sive diversa, puta quia rem alienam ita consumpserim, ut ex ea factus sim ditior, tunc si absque culpa debitoris pereat, antequam ad dominum perveniat, non perit debitori, sed perit domino creditori. Ratio est, quia ex dictis Possessor bonæ fidei ita debet restituere, ut debeat servari indemnis; non servaretur autem indemnis, si in tali casu ad novam restitutionem teneatur; ergo non tenetur.

IV. Ex dictis colligitur, in quoniam casu debitor ad novam restitutionem teneatur, si debitum transmittat per Parochum, vel Confessarium, qui illud sibi retineat, aut si alia ratione pereat: Si enim debitum est ex delicto, & Confessarius ab ipso debitore eligatur, ut debitum transmittat, facienda est nova restitutio, si debitum non perveniat ad dominum.

Adverto tamen, Reginal., Sor., Gabriel., & alios apud Less. cap. 16. num. 6. & Dian. part. 2. tract. 3. resol. 2. putare non improbabiler, quod si debitor per Parochum, aut Confessarium a se electum restituit, eo quod non possit id per seipsum exequi sine sui infamia, non teneatur ad restitutionem, si confessarius rem illam sibi retineat. Ratio est, tum quia debitor in tali casu restitutionem,

quantum est in se, jam fecit, ut debuit, & potuit; tum etiam quia si creditor consensisset, ut per Confessarium transmitteretur debitum, certe non esset nova restitutio facienda; Creditor autem in tali casu implicite, & rationabiliter censetur concessisse; ergo non est facienda nova restitutio.

Idem docet Dian. part. 10. tract. 16. resol. 97. contra nonnullos de eo, qui vovit, verbi gratia, mittere calicem, vel pecuniam ad domum Laurentanam, misitque illam per hominem fidelem; in quo casu si deinde non perveniat, non videtur teneri illum ad mittendum alium calicem, vel pecuniam.

V. Quæritur secundo; Utrum debitor teneatur ad novam restitutionem, quando rem in individuo debitam non transmittit per nuncium, per quem ex conventionem inter creditorem, & debitorem transmittenda erat, sed per alium pluries expertum fidelem, qui tamen cum re restituenda aufugit?

Respondeo, Gomez, & Bonac. quæst. 3. punct. 9. affirmare, sive res illa debeatur ex delicto, sive ex contractu, sive ex re accepta. Ratio est, quia debitor in re illa transmittenda non videtur adhibuisse debitam diligentiam; Nam ex lege *Cum qui, ff. Commodati*, non videtur diligens, qui contra formam pacti agit. Vasq. tamen, & Rebel. negant, quia debitor eam diligentiam adhibuit, ad quam tenebatur, dum rem transmittit per talem famulum alias expertum fidelem; nisi forte conventum esset de damno solvendo, si res per alium transmitteretur ab illo, super quo conveniant.

ARTICULUS V.

An res domino nocitura restituenda sit?

- I. Quousque dubietur, aut probabile sit, rem esse domino nocituram, ut gladius furioso, non est restituenda.
- II. Probabilius est, quod peccetur etiam contra iustitiam, si res isthac cum alterius damno restituatur.
- III. Negative se habens ad injustam actionem non tenetur ad restitutionem, nisi ex officio debeat illam impedire. At in casu nostro reddens gladium domino furioso positive concurrat ad mortem innocentis, & ideo ad restitutionem obligatur.
- IV. Solvens Usurario usuras, quibus abutatur ad novas usuras exigendas, remote ad peccatum concurrat; at in casu nostro proxime.
- V. Differenda pariter est restitutio rei aliena, etiam quando dominus illa abusus est ad peccandum contra alias virtutes a iustitia.
- VI. Non tenemur auferre a domino res suas, quibus ille est abusus, sed huiusmodi res tenemur non restituere.
- VII. Coniux illicite petenti debitum, & quando possit illud negare?
- VIII. Non videtur improbabilis sententia nonnullorum, quod scilicet citra culpam restitui possit domino res, qua ille abusus sit contra alias virtutes a iustitia.

I. **Q**uæritur primo, An restituendus sit, verbi gratia, gladius, quo dominus vel alios sit occisurus, vel ipse sit occidendus?

Respondeo, si dubium, vel solum probabile sit, non tamen certum, quod gladius domino nociturus sit, procul dubio restituendus est, quia in dubio, & in pari probabilitate melior

est conditio domini; nisi tamen dominus sit furiosus; quia in tali casu nullam injuriam infero differendo restitutionem, & probabiliter illum eximo a gravi malo; Unde non potest esse rationabiliter invitus, quod ei restitutio differatur, ut notat Tambur. tract. 4. cap. 1. Si tamen certum sit gladium esse domino nociturum, pecco contra charitatem illum restituendo, ut docet D. Th. hic ad primum. Et ratio est, quia si teneor etiam auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quando id possum, a fortiori teneor gladium denegare eidem.

II. Dubium tamen est apud Doctores, An si restituam huic gladium, peccem solum contra charitatem, an etiam contra iustitiam? Molin. putat peccari dumtaxat contra charitatem; sed probabilius Lessi. cap. 16. dub. 4. Salon. Tambur. peccari etiam contra iustitiam. Ratio est, quia videor valde proxime cooperari ad injustam actionem reddendo gladium, quem possum negare, quando dominus tali gladio interimendus est, vel alios est interempturus: Unde sum veluti complex homicidii præbendo instrumenta, quæ facile negare possum, & ideo teneor ad restitutionem damni huius inde secuti.

III. Neque dicas primo; Nemo tenetur ex iustitia defendere innocentem, nisi id illi ex officio incumbat; ergo neque tenetur Titius ex iustitia negare domino gladium, quo innocens esset occidendus.

Nam concessio antecedente, negatur consequentia. Disparitas est, quia in primo casu, qui non defendit innocentem, tantum negative se habet ad homicidium, qui autem negative concurrat ad damnum alterius, non peccat contra iustitiam, nisi ex officio illi incumbat tale damnum impedire: Unde fit, quod si quis e domo mea

mea accipiat gladium ad occidendum innocentem, & ego, cum possim, non impediam, solum peccem contra charitatem: Contra vero in secundo casu, qui reddit gladium, positive, & proxime concurrat ad homicidium præbendo instrumenta, & ideo peccat contra justitiam, tanquam particeps injustæ actionis.

IV. Neque dicas secundo. Non peccat contra justitiam, qui reddit pecuniam usurario, quamvis advertat, quod ille tali pecunia usurus sit ad novas usuras contra justitiam faciendas; ergo neque in casu nostro.

Nam concessio pariter antecedente, negatur consequentia. Disparitas est, quia magis remote videtur pecunia illa concurrere ad alios damnificandos, quam gladius. Præterquam quod si non reddo pecuniam usurario, facile videntur oriri rixæ, & habeor ab illo infidelis; Unde alia vice mutuum mihi denegabit; Ex quibus capitibus excusor ab omni peccato, si pecuniam illi restituo, quæ tamen non accidunt in casu nostro; in quo etiam non agitur de pecunia aliena, sed de hominis vita.

Neque dicas tertio. Scienti, & volenti non fit injuria; ergo si reddam gladium domino, qui vult seipsum interimere, non pecco contra charitatem.

Nam contra est, quia hinc sequeretur, quod neque contra justitiam peccarem, si occiderem illum, qui petit a me occidi: Quare, ut notat Bonac., & Tambur., in tali casu, quamvis non fiat injuria petenti, fit tamen injuria Reipublicæ, & ideo peccatur contra justitiam, saltem legalem, quæ respicit jus commune; Quod si petens gladium, aut petens, ut occidatur, esset furiosus, quia non peteret voluntarie, & humano modo, proculdubio peccaretur contra justitiam particularem, & commutativam ad-

versus petentem, quia non esset sciens, & volens, sed ignorans, & nolens.

V. Quæritur secundo, An restituenda sit domino res, qua ille peccaturus est contra alias virtutes a justitia; verbi gratia, an restituenda sit vestis, qua dominus certe abusus est ad alliciendam fœminam ad fornicandum?

Respondeo pariter, nec debere, nec posse, sed peccare graviter contra charitatem, si restituat, quando sine gravi incommodo potest debitor restitutionem differre. Ita Less. loc. cit., D. Th., Molin., & alii apud Tambur. lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 3. contra Sanch., & Bonac. quæst. ultim. punct. 1. Ratio est, quia unusquisque tenetur succurrere gravi necessitati proximi, quando sine incommodo potest; nam ut habetur in sacris literis, *Unicuique mandavit Deus de proximo suo*; ergo contra charitatem peccat, qui restituit rem domino, quando certe illa abusus est; Quamvis autem dominus habeat ex vi justitiæ jus repetendi vestem suam; at non habet hic & nunc tale jus; cum justitia non opponatur charitati, quæ præcipit, ut hic & nunc non restituatur.

VI. Dices primo; Non teneor ex charitate, quamvis commode possim, auferre a domino vestem suam, qua scio abusus ad peccandum; ergo neque teneor non restituere; satis enim est in utroque casu uti correctione fraterna, si est spes emendæ.

Respondeo, negando consequentiam. Disparitas est, quia nemo tenetur impedire alienum peccatum, auferendo ab illo res, quibus peccaturus est; hoc enim esset onus magnum, & ex se valde incommodum fidelibus: Contra vero tenemur impedire alienum peccatum, non præbendo materiam, & instrumenta, seu non concurrente positive, cum hoc non sit valde onerosum, & incommodum.

VII. Dices secundo cum Bonac.: Con-

Conjux tenetur reddere debitum alteri conjugii petenti illicite ob solam circumstantiam personæ, verbi gratia quia habet votum castitatis; ergo etiam debitor restituere debet rem domino petenti, quamvis ille abusus sit tali re in sui detrimentum.

Respondeo cum Less. cap. 16. dub. 4., quod quamvis conjux habeat jus petendi tale debitum, tamen si vult illo jure abuti, potest alter conjux debitum negare, si commode possit, & speret hoc pacto peccatum illius impeditum iri, præsertim in posterum; Dixi in posterum, ut advertatur, quod majori tergiversatione utendum sit, quando agitur de impediendo novo peccato interno, quam quando agitur de impediendo solum peccato

externo post culpam jam interius commissam.

VIII. Non negaverim tamen, probabilem esse sententiam oppositam, quod scilicet debitor non obligetur ad differendam restitutionem, quando creditor vult abuti rebus suis tantummodo in sui damnum, ut in libidines, compotationes, aliaque; tum quia non est ipsius curæ inspicere, quo pacto dominus impensurus sit res suas; tum etiam quia potest creditor cogere debitorem in foro externo, ut restituat; ergo probabiliter tenetur ille restituere in foro interno; tum demum quia dilatio restitutionis sæpe parum efficax est ad impediendum malum creditoris, & sæpe etiam cum molestiis, & calumniis conjungitur.

Q U Æ S T I O V.

De Persona, cui facienda est Restitutio, ac de reliquis circumstantiis Restitutionis.

Quinq̄ue supersunt enucleandæ circumstantiæ restitutionis. Prima est; Cui facienda sit restitutio? Secunda, Ubi, & cujus expensis? Tertia, Quando? Quarta, Quomodo? Quinta, Quo ordine? Sit itaque

ARTICULUS I.

Cui facienda est Restitutio:

- I. Restitutio ex titulo rei accepta facienda est domino: Ex titulo autem injusta acceptionis facienda est illi, cui damnum est irrogatum.
- II. Qui eadem actione pluribus damnum inculit, omnibus tenetur illud resarcire; Quid si malis artibus plures quis impedieris a Beneficio consequendo?
- III. Num differens deferre rem donatam usque ad mortem donantis

- teneatur non solum donatario, sed etiam heredibus donantis restituere?
- IV. Surripieus rem alienam a Cajo bona fide illam possidente, teneatur illam non Cajo, sed domino restituere. Similiter qui rem alienam domino accepit a fure, non furi, sed domino restituere illam debet. Sed quid si a fure illam emerit?
  - V. Qui bona fide in opera pia impendit rem domino restituendam, num teneatur iterum restituere? Et qui rem furtivam bona fide emit, & revendit, ad quid tenetur?
  - VI. Restituens creditori sui creditoris immunis est a nova restitutione, quan-